

SURİYE'YE RUS DIŞ POLİTİKASI PENCERESİNDEN BAKMAK

Mehmet Şahin

TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi

Giriş

Türkiye 24 Kasım 2015 sabahına eşine az rastlanır bir durumla uyandı. Rus Hava Kuvvetlerine ait SU-24 tipi bir saldırı uçağının Hatay'ın Yayladağı ilçesinde sınırın öte tarafında Türk F-16'ları tarafından düşürülmesi gündeme bomba gibi düştü. Türk tarafı Rus uçağının beş dakika içinde on defa uyarıldığına dikkat çekerken, Rus tarafı sınır ihlalinin söz konusu olmadığını objektif delillerle ispat edebilecek durumda olduklarını söyleyerek durumun kabul edilemez olduğuna işaret etti. Rusya Devlet Başkanı Putin ise sert ifadeler kullanarak "Teröristlerle suç ortaklığı yapanlar tarafından sırtımızdan bıçaklandık"¹ diyerek durumun Rusya açısından ciddiyetini ortaya koydu ki zaten Rusya benzer ifadeleri isim vermeden G-20 zirvesi sonunda da kullanmıştı. Türk tarafı ve NATO ülkeleri de Türkiye'nin hava sahasını koruma hakkı olduğu yönünde görüş beyan ederek yapılanın gayrimeşru olmadığını savundu.² Batı ülkelerinin yaptığı açıklamalara bakıldığında, Türkiye'nin haklılığına dair bir kanaatin hakim olduğu görülmektedir.

Her iki tarafın da gerek çelişkili açıklamalarda bulunması gerekse de farklı radar kayıtları yayınlaması sebebiyle gerçekte ne olduğu uzun süre anlaşılmayacak gibi gözüküyor. Bundan dolayı, mesele bundan sonra gerçeklerden ziyade tarafların aynı olayı farklı şekilde okumaları üzerinden konuşulacaktır. Dolayısıyla Türk - Rus ilişkilerinde bundan sonraki süreçte "uçak krizi" tarafların birbirini uzun süre suçlayacağı ve kendilerinin haklı olduğu yönündeki ısrarların ötesine geçmesi zor gözükmemektedir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin bundan sonraki seyrinin sinyalini Rus yöneticileri çeşitli açıklamalarla verdi. Örneğin, Rus Dışişleri Bakanı Lavrov Türkiye'ye savaş ilân etmenin söz konusu olmadığı yönünde açıklamada bulunurken, Finans Bakanı Siluanov iki ülkenin de ticaret ve turizm gelirlerinde düşüş olacağını vurguladı.³ Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerde akla gelen ilk konular şüpheye mahal bırakmayacak şekilde Rus tarafından açıklığa kavuşturulmuş oldu.

Bu durum bizi daha yapısal soruların cevabını aramaya itmektedir: Türkiye - Rusya ilişkilerinin çok daha ötesinde, Rusya genelde dış politikasında, özelde ise Suriye'de ne hedeflemektedir? Türkiye'ye yönelik "öfkesi" gerçekten de Putin'in belirttiği gibi

kalıcı olacak mıdır yoksa Türkiye şu aşamada Rusya'nın sadece "sabrını sınamaya mı kalkmaktadır"? Okuyacağınız analizin amacı bu sorulara Rusya'nın genel dış politika felsefesi ışığında cevap aramaktır. Dolayısıyla asıl sorun Rusya'nın salt Suriye'den veya Türkiye'den ne beklediğini değil, dünyadan ne beklediğini ortaya koyarak gerek Suriye'deki tutumuna gerekse de Türkiye de dâhil olmak üzere Batı ülkeleri ile ilişkilerindeki tutumuna açıklık getirmeye çalışmaktır.

Rus Dış Politikası: Süreklilik ve Değişim

Rus dış politikasında çarlık döneminden bu yana sabit olan unsurlar olduğu gibi soğuk savaş sonrası dönemde oluşmaya başlayan yeni unsurlar da mevcuttur. Genel hatlarıyla bir çerçeve çizmek gerekirse; öncelikli olarak, Rus dış politikasının güvenlik boyutu diğer ülkelerinkine kıyaslandığında çok daha belirgindir. Öyle ki, dış politika fiilen Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında bölünmüş durumdadır ve ikisinin çatıştığı noktalarda tahmin edilebileceği gibi Savunma Bakanlığının fikirleri daha fazla kabul görmektedir. Sanılanın aksine, ekonomik kayıplar Rus dış politikasında öncelikli gündem maddesi değildir. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi, son olaydan sonra ülkenin Finans Bakanı iki ülkenin de ekonomisinde kayıplar yaşanacağını tereddüt etmeden dile getirebilmiştir. Bu durum fiiliyatta da kendini göstermektedir.

Sovyet sonrası dönemde Rusya, müdahil olduğu krizlerin neredeyse tamamında (Karabağ, Transdinyester, Gürcistan) ekonomik ve siyasi kayıp uğruna güvenliğini ön planda tutmaktan geri kalmamıştır. Son olarak Ukrayna krizi de Batı ülkelerinden ekonomik yaptırımlara uğramak pahasına da olsa Rusya'nın güvenlik eksenli dış politikasından taviz vermeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Düşen petrol fiyatlarıyla iyice derinleşen ekonomik yavaşlama ortamında dahi Rusya, "Rusça konuşanların çıkarları"ni gerekçe göstererek Kırım'ı hukuka aykırı yollarla da olsa ilhak etmekten çekinmemiş ve bunun karşılığında Batı'nın devreye soktuğu yaptırımlar sebebiyle ekonomik kayba uğramasına rağmen Ukrayna konusundaki sert tutumundan vaz geçmemiştir. Tek başına Ukrayna krizi dahi Rus dış politikasının süreklilik arz eden "güvenlik odaklı" niteliğinin Rusya açısından önemini ortaya koymaktadır.

Rus dış politikasının bir diğer unsuru da Soğuk Savaş'ın başından bu yana vurgulandığı şekliyle "Rusya'nın büyük ve dünyanın en etkili ülkelerinden biri olduğu gerçeğinin tanınmasıdır".⁴ Sovyetler Birliği dağılmış ve çift kutuplu sistem yıkılmış olsa da Rusya hâlâ dünyanın en büyük yüzölçümüne, Avrupa'nın en fazla nüfusuna sahip Birleşmiş Milletler (BM) güvenlik konseyinin daimi üyesi ve hepsinden önemlisi nükleer silahlara sahip büyük bir askerî güçtür. Rus yöneticilerine göre bu durum dünya ülkeleri tarafından göz ardı edilmemelidir. Daha da önemlisi, büyük bir ülke olarak Rusya (Yeltsin döneminde bazı konularda tersi olsa da) kendi dışındaki dünyadan gelen değerleri (serbest seçimler, güçlü sivil toplum, bireysel haklar gibi) benimseme hususunda sıradan ülkeler kadar cömert davranamaz. Dolayısıyla Rusya bu değerleri ulusal güvenliğinin ve devlet

bütünlüğünün izin verdiği ölçüde yerine getirebilir ve üçüncü ülkelerde bu değerlerin olmaması Rusya açısından bir eksiklik değildir. Federal bir yapı içerisinde milyonlarca farklı milletten ve dinden azınlığı bir araya getiren Rusya açısından Batılı ülkelerin ve kurumların öne çıkardığı liberal/demokratik değerlerin seçici ve sınırlı bir şekilde benimsemesi, Rus dış politikasının önemli bir unsurudur.

Bununla bağlantılı olarak Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde her platformda tek kutuplu dünya düzenine karşı çıktığını vurgulamaktadır. Çarlık döneminden beri dış politika düşüncesinin ana eksenini güç dengesine oturtan Rus yönetici elitine göre tek kutuplu dünya istikrarsızlık kaynağıdır. Buna mukabil, çok kutuplu sistemde büyük devletler birbirlerini dengelemeye çalışacağı için çatışmadan daha uzak duracaklardır. Nitekim Rusya Devlet Başkanlığı tarafından 2000 yılında yayınlanan Dış Politika Konseptinde tek taraflı hareketlerin uluslararası sistemi istikrarsızlaştıracağına, gerilimleri arttıracığına ve silahlanma yarışını hızlandıracağına dikkat çekilmiştir.⁵ Dolayısıyla uluslararası sistemde başta ABD olmak üzere herhangi bir devletin tek başına inisiyatif alarak kendine göre siyasî hamlelerde bulunmasına karşı çıkılacaktır.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan Rus dış politikasına ait diğer bir unsur ise Rusya'nın "arka bahçesine" bölge dışı ülkelerin müdahalesine izin verilmemesidir. Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin daha sıkı olduğu Yeltsin döneminde bile BM'de bizzat kendisi tarafından Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında barış ve istikrarın doğal garantörü olduğunu dile getirmiştir.⁶ Nitekim post-Sovyet coğrafyasında gerçekleşen renkli devrimlere karşı geliştirdiği hamleler Rusya'nın bu konudaki duruşunu ortaya koymaktadır. Suriye'ye yönelik müdahalesi de Rusya'nın "doğal sınırlarının" Sovyet coğrafyasının ötesinde olduğu işaretini vermektedir. Eski dönemde kurulan müttefikliğin de devam edeceği görülmektedir. Rusya'nın imparatorluk mirası, "doğal sınırları" ile "resmî sınırları" arasındaki farkın kapatılmasını telkin etmektedir.

Rusya'nın Suriye Hamlesini Anlamak

Rus dış politikasının bu kavramsal çerçevesi ele alındığında Suriye hamlesi daha anlaşılır durmaktadır. Sondan başlamak gerekirse; Soğuk Savaş döneminde Rusya ile Suriye arasında oluşturulan sıkı ilişkiler, söz konusu dönemde Suriye'yi Varşova Paktı'nın bir üyesi yapmasa da Rusya'nın Orta Doğu'daki "uçak gemisi" haline dönüşmesine kadar uzanmıştır. Bu durum, soğuk savaş sonrası dönemde post-Sovyet coğrafyasında yer almasa da Suriye'yi Rusya nezdinde ikincil derecede "arka bahçe" yapmaya yetmiştir. İki ülke arasındaki ilişki bu haldeyken Esad rejimine karşı girişilen hareketlere Rusya'nın er ya da geç müdahil olması kaçınılmaz hale gelmiştir. Kısacası Suriye, Rusya'nın önemli müttefiklerindendir ve mevcut rejimin ortadan kalkması istenilen bir durum değildir.

Bu bakımdan, Suriye'de Rus yanlısı rejimin devrilmesi sadece Rusya'nın bir uçak kaybetmesi değil, aynı zamanda çok kutuplu sistemde güç dengesinin Batı ittifakı lehine bozulması anlamına gelmektedir. Rusya'nın nazarında dünya (özellikle de

Orta Doğu) ABD'nin tek kutuplu sistem ısrarı yüzünden yeterince istikrarsız hale gelmiştir ve Esad rejiminin devrilmesi bu durumu daha da pekiştirecektir. Nitekim Rusya açısından bakıldığında bölge Arap Baharı öncesinde Lübnan İç Savaşından bu yana (Filistin meselesi hariç) görece olarak istikrarlıyken, Batı ülkelerinin müdahalesi yüzünden Esad sonrasında cihatçıların bölgeye hâkim olma riski baş göstermiştir. Tek kutuplu dünyaya gidiş bu durumun yayılmasına yol açacak ve başta kendi arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'daki radikal grupların güçlenmesine sebebiyet verecektir. Zira sistem karşıtı hareketlerin en önemlilerinden cihatçılar her çatışmadan tecrübe kazanarak bunları bir sonraki alana taşıyarak gün geçtikçe baş edilmesi zor hale gelmektedirler. Dolayısıyla bu durum Rusya'nın güvenliğini uzun vadede tehdit etmektedir. Rusya yakın zamanda Çeçen tecrübesi yaşamıştır, hâlihazırda da Orta Asya'da kendisine yakın rejimlere karşı radikal oluşumlar mevcuttur. Dolayısıyla söz konusu gruplara karşı tedirginliği yüksektir. Durum böyleyken Esad sonrası ortaya çıkacak tablodaki belirsizlik Rusya'nın güvenliği açısından sıkıntı oluşturma potansiyeline sahiptir.

Nitekim, bütün Orta Asya ülkeleri ve Afganistan, DAES ve Taliban başta olmak üzere, radikal grupların tehdidi altındadır⁷ ve Rusya bu ülkelerin güvenliğini sağlamak adına bazı adımlar atmaktadır. Örneğin, Afganistan'ın Kuzey komşusu olan ve İslamcı geleneğin güçlü olduğu Tacikistan, cihatçı tehdidinden dolayı Rusya'nın ve Rusya liderliğindeki Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün yardımını beklemektedir ki Rusya Sözkonusu ülkedeki askeri üssünü güçlendirme ve Tacik-Afgan sınırına asker konuşlandırma⁸ konusunda kararlı görünmektedir. Zira Putin, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Ekim 2015 tarihli zirve toplantısında *"Teröristler bölgede etkinliklerini artırıyor ve sürekli genişliyor. Onların amacı Orta Asya bölgesine sızmak. Bu senaryolara bizim koordineli bir cevap vermeye hazır olmamız lazım."*⁹ şeklindeki demeci Rusya'nın sadece Suriye'de değil "arka bahçesi"nin tamamında cihatçı gruplara karşı askerî yöntemler uygulama konusunda kararlı olduğuna işaret etmektedir.

Son olarak, çok kutuplu sistem talebiyle de bağlantılı şekilde, Rusya kendisini uluslararası sistemin büyük güçlerinden biri olarak görmekte ve o yüzden kendi arka bahçesine müdahaleleri hoş karşılamamaktadır. Çok kutuplu sistem yapısı gereği birkaç tane büyük devletten oluşur ve her devlet kendi alt sisteminin lideri konumundadır. Avrasya coğrafyasının liderini bu bakımdan kendisi olarak görmekte ve alanına müdahale istememektedir. Diğer büyük devletlerle ve müttefikleriyle herhangi bir çatışmaya girmek istemeyen Rusya aynı politikanın başta ABD ve Çin olmak üzere diğer devletler tarafından da benimsenmesini istemektedir.

Sonuç

Bütün bu gelişmeler ışığında şu iki önemli sonuca varabiliriz. Öncelikli olarak Esad yönetimindeki Suriye Rusya'nın doğal müttefikidir ve resmî beyanlarında da sıklıkla dile getirdiği gibi Esad devrilecekse bile Suriye'deki Baas rejimin devamlılığını bir miktar yumuşatılmış olarak savunacaktır. İkinci olarak, Türkiye ile arasındaki uçak

krizini ikili ilişkilerden ziyade NATO ile ilişkisi üzerinden okuması sebebiyle en azından kısa vadede güvenlikçi bir tepki vermeyecektir. Ancak ekonomik ilişkileri yavaşlatmaktan ve askıya almaktan da çekinmeyecektir. Dolayısıyla Türk-Rus ilişkileri açısından önümüzdeki dönem Rusya perspektifinden bakıldığında Suriye savaşı devam ettiği sürece yer yer tansiyonun yükseleceği, ekonomik ilişkilerin bir miktar sekteye uğrayacağı, ancak son tahlilde geri dönülmesi zor yollara sapmaktan imtina edileceği tahmininde bulunmak makul gözükmektedir.

Notlar

¹ <http://sputniknews.com/russia/20151124/1030643972/putin-abdula-jordan-russia-plane-crash-syria.html>

² <http://edition.cnn.com/2015/11/24/middleeast/warplane-crashes-near-syria-turkey-border/index.html>

³ <http://tr.sputniknews.com/rusya/20151125/1019246323/rus-pilot-suriye-us.html>

⁴ Russian Ministry of Foreign Affairs, "Kontseptsiya vneshnei politiki Rossiiskoi Federatsii," 2000, <http://www.in.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?OpenDocument>.

⁵ Andrei Melville, Tatiana Shakleina, *Russian Foreign Policy in Transition*, CEU Press, Budapest, 2000, s.91

⁶ Elias Götz, "It's Geopolitics Stupid: Explaining Russia's Ukraine Policy", *Global Affairs*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2015, s. 7

⁷ <http://tr.sputniknews.com/columnists/20150728/1016815243.html>

⁸ <https://www.rt.com/politics/318763-defense-ministry-allows-for-russian/>

⁹ <http://www.incanews.net/haberler/17440/rusya-bu-sefer-gozunu-afganistana-dikti-asker-gonderebiliriz>